

תוכן עניינים

חלק א': עקרונות כלליים - עילות - נטלים - הערכת נזק - שמאות מקרקעין, רכוש ורכב	1
שער א': מבוא	1
שער ב': עקרונות של העברת נטל ההוכחה בעילות בתביעת אש על-פי פקודת הנזיקין וההלכה הפסוקה בתביעות אש	3
פרק א': סוגי הנטלים והחזקות	3
1. הנטלים	3
2. אימתי נטל השכנוע על הנתבע?	4
3. "חובת הראיה"	4
4. מידת ההוכחה	4
פרק ב': החזקות	7
1. החזקות כאמצעי הוכחה	7
2. "חזקה שבהנחה"	7
3. חזקה שב"עובדת יסוד"	8
4. "חזקה שבעובדה"	8
5. חזקה שבחוק	8
5.1 כללי	8
5.2 חזקה שבחוק - הניתנת לסתירה	9
6. חזקה שבחוק - "חזקה חלוטה"	9
פרק ג': חובת הראיה ברשלנות לגבי דברים מסוכנים - סעיף 38 לפקודת הנזיקין	11
1. הדין	11
2. כללי	11
3. המשך חלופתה של "הלכת פישמן" והצעת הקודקס האזרחי	14
פרק ד': חובת הראיה ברשלנות לגבי אש - סעיף 39 לפקודת הנזיקין	19
פרק ה': חובת הראיה ברשלנות לגבי חיה - סעיף 40 לפקודת הנזיקין	23
פרק ו': חובת הראיה ברשלנות כשהדבר מעיד על עצמו - סעיף 41 לפקודת הנזיקין	25
1. הדין	25
2. כללי	25
3. תנאי סעיף 41 לפקודת הנזיקין - ניתוח ומשמעות	27
3.1 כללי	27
3.2 התנאי הראשון	27

27	3.3 התנאי השני
28	3.4 התנאי השלישי
33	פרק ז': נזקי שריפה - אש - הלכות פסוקות
33	1. הגשת חוות-דעת משלימה
34	2. ערעור על נפקותו של הדו"ח הסודי
	3. חומרת עבירת ההצתה והצורך להיאבק בה באמצעות ענישה משמעותית ומרתיעה
35	4. רשלנות במניעת השריפה עקב בדיקה לא מתאימה
37	5. בקשות המתייחסות לדו"חות כספיים כלליים לבירור ראשי נזק
39	6. עילת התביעה בגין רכיב המע"מ כבר התגבשה, כאשר שולמו תגמולי הביטוח למבקשים ללא רכיב המע"מ בסמוך לאחר השריפה
40	7. האחריות לנזקי השריפה הן על יסוד הוראת סעיף 39 לפקודת הנזיקין והן לנוכח התקיימות רכיביה של עוולת הרשלנות
41	8. להוכחת טענתה המשיבה לא צריכה להיזקק להוכחה שמעבר לכל ספק סביר, אלא די במאזן ההסתברות, כשכמות הראיות שתידרש תהא מוגברת ומושפעת ממהותו של הנושא וממידת החומרה של טענותיה כנגד המערער
42	9. על בעל דין לגלות את מלוא המסמכים המצויים בידו בשלב גילוי המסמכים, ולאפשר עין בהם, בין אם מדובר במסמכים "מועילים" ובין אם מדובר במסמכים "מזיקים"
45	10. חוות-דעת של גורם אובייקטיבי מטעם בית-המשפט מסייעת במקרים רבים לקצר את ההליכים בתובענה - סמכויות המומחה....
47	11. לא הוכחה התרשלות קונקרטיית של הנתבעת, במנותק משאלת חובתה הכללית לבצע בדיקות יזומות במטרה לאתר סילוף נתיכים
48	12. מומחה אשר ימונה מטעם בית-המשפט יכריע במחלוקת שבין הצדדים ובהתאם לכך יוכרע התיק
49	13. מעיון בתיק המשטרה שצורף, עלה כי החשד למקור השריפה היתה הצתה
50	14. הנתבעים לא הרימו את הנטל שהועבר אליהם
51	15. הנתבע לא הביא אסמכתא לכך שהנזק לא היה באשמתו
53	16. מינוי מומחה מטעם בית-המשפט בתחום חקר שריפות
54	17. נזק לא ממוני כפגיעה מהאוטונומיה
55	18. בנסיבות אלה ובשלב מתקדם זה של ההליך, בית-המשפט לא סבר כי יש להידרש להכרעה בבקשה למתן סעד מרחיק לכת של דחיה על-הסף
55	

19. על התובעת רובץ הנטל להוכיח כי מקור השריפה הוא במקום שבו טען המומחה מטעמה וכי זה נגרם עקב טיפול לקוי במוסך הנתבעים	57
20. אם המבוטח מסר עובדות כוזבות או העלים עובדות בנוגע למקרה הביטוח, כאשר הדבר נעשה בכוונת מרמה, אזי המבטחת פטורה מחבותה	58
21. פסיקת פשרה באירוע נזקי אש על-פי סעיף 79א לחוק בתי-המשפט	58
22. גם אם סיבת השריפה אינה ידועה, אין הנתבע יוצא בכך ידי חובת ההוכחה הרובצת על שכמו, ועליו להוכיח כי לא התרשל	60
23. תיקון התביעה במקרה של נזקי שריפה	60
24. יסודותיו של סעיף 25 לחוק חוזה ביטוח שעניינו "מרמה בתביעת תגמולים" לא התקיימו	61
25. אובדן תוצאתי עקב הצתה ונזק בזדון, אינו מכוסה על-ידי הנתבעת. פניה ישירה לפוליסת הנתבעת בלבד, המרוקנת מתוכן את עצם קיומו של מסמך אישור הביטוח, אינה אפשרית	62
26. תקופת ההתיישנות ממועד פרוץ השריפה	64
27. לא היתה כל התרשלות שיכולה לבסס חבות כלפי התובעים בגין השריפה, כמו גם היעדר כיסוי ביטוחי בהתאם לתנאי הפוליסה	65
28. לא סביר ולא ראוי מבחינה נורמטיבית, לדרוש מתופס מקרקעין לדאוג לקיומם של אמצעים מיוחדים למניעת מעבר אש בחלקתו	67
29. התובעת הוכיחה את פוליסת הביטוח, את חבותה לשלם למבוטח את תגמולי הביטוח, את התשלומים למבוטח ולשמאי	68
30. הטלת אחריות על בעל הרכב בגין אי בדיקת מערכת החשמל של הרכב כאשר אין כל אינדיקציה מוקדמת לבעיה, אינה רצויה מבחינה של התועלת הכלכלית	71
31. האחריות לאירוע רובצת לפתחו של הנתבע בשל התקנה לקויה של הדוד ובשל פגמים בו	72
32. חוזה הביטוח גילם את ההסכמה שבין הצדדים לעניין תקרת הכיסוי הביטוחי ואין לפסוק מעבר לתקרת הפוליסה	74
33. התובע לא זכאי לפיצויים על רכבו שנשרף במוסך מאחר שהפקיר את רכבו ובעלותו בו פקעה ובנוסף לא הביא התובע ראיה להוכחת שווי הרכב	75
34. הנתבעת לא הסירה את אחריותה למקרה השריפה	76
35. התקלה ברכב שהובילה לשריפתו נגרמה עקב התקנה לקויה של המצבר על-ידי הנתבע	77
36. התובעת לא היתה ערוכה ותרמה תרומה נכבדה לנסיבות התרחשות התאונה שבה נגרמה השריפה	79
37. מסגרת הזמן בו מבטח צריך לשלם את כספי הביטוח	80

38. שינוי הגרסאות התכוף של התובע הביא לדחיית תביעתו 80
39. אין דבר בנוסח הלשוני של מסמכי סיכום הישיבה וההתחייבות התומך בגרסת הנתבעת כנגד התחייבותה על תשלום בגין נזקי השריפה 81
40. הנטל להוכיח שהמכשיר לא הותקן כשורה ובהתאם להוראות יצרן נופל לפתחה של הנתבעת 82
41. נטל הראייה שלא היתה לגבי מקורה של האש או התפשטותה התרשליות, נופל לפתחם של הנתבעים 83
42. התובעת לא עמדה בנטל הבאת הראיות המוטל עליה, להוכיח - הן כי השריפה נגרמה בגלל כשל חשמלי והן לשלול האפשרות כי השריפה נגרמה כתוצאה מהצתה 84
43. נתבעים 1 ו- 2 לא הצליחו לפרוק מעצמם את האחריות לנזקי השריפה 85
44. לא הוכח כי היה ברקע אירוע כלשהו שיביא להצתת רכבה של הנתבעת 86
45. לא תופעה חד-פעמית של שריפת אשפה לצד העמוד שקרס על המשאית היא זו שעשויה היתה לגרום לתאונה אלא תופעה חוזרת 87
46. במאזן ההסתברות הנדרש לצורך הכרעה זו ניתן לומר שהנתבעת פעלה כיבואן סביר 89
47. הגורם לשריפה והאחריות לה 91
48. האם הצתה זה מאורע בלתי צפוי 95
49. פיצוי בגין נזקי שריפה - מועדון הימורים 96
50. מקור פריצת האש - מכשיר טלוויזיה 96
51. תביעת תחלוף לפי סעיף 62 לחוק חוזה ביטוח 97
52. מקור האש היה בערימת הפסולת של המשיבה 98
53. דליקה במוסך ונזקים כבדים 99
54. שריפה בקפטריה - סיבת השריפה - מכשיר חשמלי 100
55. שריפה שאירעה לרכב 101
56. שריפה למזגן שגרם לנזקים בדירה 102
57. מקום שהמזיק לא היה יכול היה לצפות סיכונים או נזק, אין מקום להטיל עליו אחריות בגין התממשותם, אפילו אם נתוני השטח סייעו בפועל לגרם הנזק 103
58. משנקבע כי מקור האש ברכב הנתבעת וכי האש עברה מרכב הנתבעת והציתה את רכב התובעת, עבר נטל הראייה לנתבעת להוכיח שלא התרשלה בקשר למקור האש או התפשטותה 105
59. מוקד השריפה וסיבתה 105
60. מקור האש ונטל הוכחה 106
61. שמאי בתביעות אש - פסילת מומחה מטעם בית-המשפט 107

111.....	62. צירוף חוות-דעת
115.....	63. עיון בחוות-דעת כחלק מחקירת חברת הביטוח את המקרה
121.....	64. רכב שעולה באש - הלכות שונות
121.....	64.1 אש שהתפשטה מרכב אחד לאחר
122.....	64.2 רשלנות בטיפול ברכב שגרמה להצתה - נטל ההוכחה
122.....	64.3 רכב שעלה באש תוך כדי נסיעה
64.4 ככלל, הרמת נטל ההוכחה מוטל על בעל המיטלטלין ו/או המקרקעין שמהם יצאה האש	123.....
64.5 על-פי סעיף 39 לפקודת הנזיקין על בעל המיטלטלין שמהם יצאה האש נטל הראיה שלא היתה לגבי מקורה של האש או התפשטותה, התרשלות שיחוב בה	123.....
64.6 הגם שהעלאת טענת תרמית באופן מפורט והנטל להוכחת טענה זו מוטל תמיד על הנתבעת, אין בכך כדי לפטור את התובע מנטל הוכחת קיומו של מקרה הביטוח	123.....
64.7 בחינת הראיות מלמדת כי מנורה לא עמדה בנטל להוכיח טענתה כי המבוטח הצית את רכבו, ואף לא הציגה ראיות אשר העבירו את נטל הבאת הראיות למבוטח לסתור טענה זו. לא הוצגו ראיות ברורות מהן ניתן היה להסיק כי המשאית הוצתה. כל שהוצג זה חשד ודווקא מסקנת החוקר כי מדובר בכשל חשמלי מסתברת יותר	124.....
64.8 התובעת לא הצליחה לסתור את עדויות בעלי הרכב ובעל המוסך ואת המסמכים שצירפו לתמיכה בכך שלא התרשלו, ובית-המשפט לא שוכנע כי הנתבעת יכלה לצפות או לפעול באופן כלשהו כדי למנוע את השריפה שפרצה. בנסיבות בהן עמדה הנתבעת בנטל המוטל עליה והוכיחה כי לא התרשלה, דין התביעה להידחות	124.....
64.9 התובעים הוכיחו זכאותם לפיצויים מהנתבעת בהתאם לדיני הנזיקין עקב אירוע השריפה הנטען. מנגד, נכשלה המועצה מהרמת נטל השכנוע כי היא לא התרשלה בנסיבות העניין בגין התפשטות האש מהשטח הציבורי אל שטח הפרטי של התובעים	124.....
64.10 הצדדים לא הצליחו להוכיח מהן הסיבות לפרוץ השריפה ומהו המקום ממנו פרצה השריפה, ואף לא הוכיחו כי צד כלשהו גרם ברשלנותו לשריפה והביא עקב כך לקרות הנזק	124.....
64.11 משעה שהיתה קיימת בידי הנתבעת - במסגרת הברור שערכה בקשר עם דיווח התובע אודות הנזק למחפר - לערוך בטווח הזמן הסמוך לאחר המקרה את הבדיקות הרלוונטיות להתחקות אחר מקור ההתחממות, אי-מיצוי זה אינו יכול לפעול לחובת התובע כי אם לחובתה	129.....

64.12	מכיוון שהחנות הכילה מוצרים דליקים רבים, ומוצרים מאיצי בעירה, אין מקום להחיל את ההלכה שנקבעה בפסק-הדין "יער זאב". על-כן, גם אם מאזן ההסתברות מביא למסקנה שמדובר בהצתה, עדיין חל על הנתבע הנטל לשכנע, כי לא היתה לגבי התפשטות האש התרשלות שיחוב עליה.	129
64.13	הפסקת חשמל בעקבות שריפה	129
64.14	היפוך נטל הראיה	130
131	שער ג': עקרונות השמאות	
131	פרק א': מבוא	
133	פרק ב': סוגי שמאות	
133	1. כללי	133
133	2. שמאות רכוש	133
133	3. שמאות חקלאית	133
134	4. שמאות ציוד מכני הנדסי (צמ"ה)	134
134	5. שמאות ימית	134
134	6. שמאות רכב	134
134	7. שמאות מקרקעין	134
137	פרק ג': שמאות מקרקעין	
137	1. שמאי מקרקעין	137
137	2. שמאות מקרקעין - מושגי יסוד	137
137	2.1 שווי שוק	137
139	2.2 מחיר	139
141	פרק ד': קביעת שווי למטרות שונות	
143	פרק ה': נתונים ראשוניים המשפיעים על שווי המקרקעין	
143	1. מבוא	143
143	2. רשימת האיפיונים - נתונים	143
143	2.1 איפיון סטטוטורי	143
143	2.2 איפיון פיזי	143
145	פרק ו': שיטות ההערכה השונות של שוויים של מקרקעין	
145	1. כללי	145
145	2. השיטה השירורית	145
145	3. שיטת החילוץ	145
145	4. השיטה ההשוואתית	145
146	5. גישת העלות - THE COST APPROACH	146
146	6. גישת ההכנסה או גישת היוון ההכנסות	146
146	7. היוון דמי השכירות כמודל הערכת שווי מקרקעין	146
147	פרק ז': הערכת מוניטין	
147	1. הגדרת מוניטין	147
148	2. קנייניות המוניטין	148

149.....	3. על הגישות נגד ראיית המוניטין כזכות קניינית
150.....	4. דרכי הוכחת קיומו של מוניטין
151.....	5. מרכיבים שונים המשמשים בהוכחת קיומו של מוניטין
151.....	5.1 שימוש ממושך או אופי השימוש מה מהם האלמנט החשוב?
152.....	5.2 ייחודיות
156.....	5.3 מכירה בהיקפים
156.....	5.4 הוקרה והכרה
157.....	5.5 תדמית חיובית
157.....	6. סוגי מוניטין
161.....	7. חישובו של המוניטין
161.....	7.1 כללי
162.....	7.2 שיטת חישוב הפסד מוניטין על בסיס רווח עודף - "שיטת הרווחיות"
163.....	7.3 שיטת חישוב הבוחנת את ערכו של העסק כעסק חי
164.....	7.4 יישום שתי השיטות של "רווחיות" ושיטת ה"עסק החי"
167.....	7.5 ביקורת על השיטות הקיימות לחישוב המוניטין
169.....	7.6 השיטה השירית
171.....	8. דילול של מוניטין
173.....	שער ד': שמאות רכב ורכוש - עקרונות
173.....	פרק א': הדין
173.....	1. תקנות התעבורה, התשכ"א-1961
177.....	2. צו הפיקוח על מצרכים ושירותים (שמאי רכב), התש"ס-1980
181.....	4. תקנות הפיקוח על עסקי ביטוח (תנאי חוזה לביטוח רכב פרטי), התשמ"ו-1986
183.....	5. תקנות הגבלת השימוש ורישום פעולות בחלקי רכב משומשים (מניעת גניבות) (ניהול יומן ורישום בו, דיווח על גניבת חלק והגבלת השימוש בחלקי רכב), התשס"ז-2007
186.....	6. חוק הגבלת השימוש ורישום פעולות בחלקי רכב משומשים (מניעת גניבות), התשנ"ח-1998
193.....	פרק ב': שמאות רכב - עקרונות השומה
193.....	1. מבוא
193.....	2. "ירידת ערך אובייקטיבית"
193.....	2.1 כללי
193.....	2.2 הנחיות מקצועיות לשומת נזק וחוות-דעת שמאי (מתוך הנחיות משרד התחבורה)
197.....	2.3 תאימות והתאמת חלקי חילוף לרכב בעת עריכת שומה על-פי הנחיות משרד התחבורה

2.4 הנחייה מקצועית של משרד התחבורה בדבר "חוות-דעת נגדית".....	198
3. אבחנה בין ירידת ערך "טכנית" לירידת ערך "מסחרית".....	198
4. "שמאות רכב" - "שמאי רכב" - "מתמחה בשמאות רכב".....	199
4.1 השמאי והמתמחה.....	199
4.2 קריטריונים לאימון מתמחים וכלל התמחות (מתוך קובץ ההנחיות המקצועיות לשמאי רכב של משרד התחבורה).....	200
4.3 הנחיית משרד התחבורה לגבי "כללי התנהגות ואתיקה מקצועית".....	201
5. "נזק גולמי" ו"אובדן גמור" (total loss) - היחס בין המושגים.....	202
5.1 כללי.....	202
5.2 חישוב נזק גולמי לרכב (על-פי הנחיות מקצועיות של משרד התחבורה).....	203
5.3 הלכה פסוקה.....	204
6. "אובדן גמור" ("total loss").....	205
6.1 כללי.....	205
6.2 ההנחיה המקצועית של משרד התחבורה לגבי רכב ב"אובדן גמור".....	206
6.3 ההלכה הפסוקה.....	207
7. "אובדן גמור להלכה".....	207
8. "שווי רכב".....	208
9. "רכב שיצא מכלל שימוש".....	209
10. "שימוש ברכב שניזוק" (בדיקת בטיחות על-פי תקנה 309 לתקנות התעבורה) - "נזק בטיחותי" - "שלדה".....	210
10.1 כללי.....	210
10.2 הנחיית משרד התחבורה בדבר "איסור תיקון שלדת מרכב במצעות חיבור משני חלקים.....	211
10.3 הנחיית משרד התחבורה בדבר "דיווח על תיקון נזק בטיחוי של רכב".....	212
11. "חובת נאמנות".....	213
12. "איסור ביצוע שומת נזיקין במוסך לא מורשה".....	214
13. "איסור שימוש בחלק משומש".....	214
14. "חלק".....	214
פרק ג': משרד האוצר, אגף שוק ההון, ביטוח וחסכון - הנחיות בנושא שמאות ביטוח רכב - רכוש וצד ג'.....	217
1. בג"צ 7721/96 איגוד שמאי ביטוח נ' המפקח על הביטוח.....	217
2. הממשק בין דיני הגבלים עסקיים והפיקוח על ביטוח.....	219
2.1 כללי.....	219
2.2 הסדר המוסכים כהסדר כובל.....	220

3. פוליסות ביטוח שאינן תקניות, ולא כללו החרגה של נזק מסוג ירידת ערך.....	221
4. האם ניתן לחייב חברות להשכרת רכב בפיצוי עבור נזקי רכוש שנגרמו לצדדים שלישיים על-ידי הרכבים המושכרים על-ידן?	221
5. בית-משפט הכיר במעמדה המחייב של הנחיית המפקח, וזאת מכוח הסמכות הנתונה למפקח לפי סעיף 62(א) ל חוק הפיקוח על שירותים פיננסיים (ביטוח), התשמ"א-1981	222
6. חוק הפיקוח לא מגדיר מהו "ביטוח" ומהו "חוזה ביטוח", אלא מסתפק בהגדרת "עיסוק בביטוח" כ"התקשרות דרך עסק בחוזה ביטוח, למעט מתן אחריות למצרך או לשירות הנלווה לעיסוק אחר של נותן האחריות"	223
7. חברת הביטוח מחדשת לתקופה נוספת את פוליסות ביטוח הדירה שלקוחותיה רכשו ממנה, תוך העלאת דמי הביטוח, ללא קבלת הסכמתם, הן לחידוש הפוליסה, הן להעלאת דמי הביטוח.....	223
חלק ב': תביעות אש ופיצויים לפי חוק מס רכוש וקרן פיצויים, התשכ"א-1961.....	225
פרק א': הדין	225
1. סעיפים 35 עד 70 לחוק מס רכוש וקרן פיצויים	225
2. תקנות מס רכוש וקרן פיצויים (תשלום פיצויים) (נוק מלחמה ונזק עקיף) (הוראת שעה), התשס"ז-2007	233
3. תקנות מס רכוש וקרן פיצויים (הנוהל בועדות ערר לעניין פיצויים בעד נזקי מלחמה ונזק עקיף), התשמ"א-1980	235
4. תקנות מס רכוש וקרן פיצויים (פיצויים בשל פגיעה ממעשה אלימות הנובע מהסכסוך הישראלי-ערבי), התשע"ה-2014	235
5. תקנות מס רכוש וקרן פיצויים (ערעורים), התשל"ג-1972	236
6. תקנות מס רכוש וקרן פיצויים (הנוהל בועדות ערר לעניין פיצויים בעד נזקי מלחמה ונזק עקיף), התשמ"א-1980	237
7. תקנות מס רכוש וקרן פיצויים (נוהל וסדרי דין בועדות ערר), התשל"ט-1979	238
8. חוק התגמולים לנפגעי פעולות איבה, התש"ל-1970	242
פרק ב': ההלכה הפסוקה	245
1. אופן הוכחתה של הזכאות לפיצוי בגין נזקים עקיפים במקרים של מצבים מלחמתיים מתמשכים לפי חוק מס רכוש וקרן פיצויים	245
2. אין הצדקה להפלות בין נזקי פעולת איבה אחת לאחרת, בכל הקשור לפסיקת פיצוי בהתבסס על חזקה עובדתית.....	246
3. אין לגזור גזירה שווה בין חשש כללי וערטילאי מפני פעולת איבה, לבין חשש ממשי המבוסס על מידע קונקרטי	248

4. בקשות רשות ערעור בשאלות מס רכוש תידונה ב"גלגול שלישי" רק
 כאשר מדובר בבעיה משפטית כבדת משקל 250

5. צמצום זכות התחלוף לפי סעיף 62 לחוק חוזה הביטוח, כך שתחול
 רק כלפי צד שלישי החייב בנזיקין, יפטור מגוון צדדים שלישיים, מלבד
 המדינה, מחבותם כלפי המבוטח 251

6. משעניינה של העותרת יידון בקרוב על-ידי הערכאה המוסמכת
 בהתאם לתקנות מס רכוש, אין מקום כי בית-המשפט ידון, במקביל,
 בעתירה, העוסקת באותו עניין בדיוק 253

7. בנסיבות מתאימות תשלם חברת ביטוח למבוטח על-פי הפוליסה
 ואחר כך תשיג על הקביעה כי לא מדובר ב"נזק מלחמה. ככל שתצלח
 המשוכה ויקבע כי מדובר ב"נזק מלחמה" תוכל חברת הביטוח להיכנס
 בנעליו של המבוטח 253

8. המבחן להגדרת קבוצת השוויון הרלוונטית ייקבע על-פי תכליתה של
 הנורמה ועל-פי מהות העניין ונסיבותיו, באופן שיעמיד את העדפתה של
 קבוצה אחת על פני כל הקבוצות האחרות, על שיקולים ראויים 255

9. משלא עמד המבקש בנטל המוטל עליו להוכיח כי מדובר בפעולת
 איבה, אף לא בראיות נסיבתיות הרי שאין עניינו נופל בגדרי החוק
 ומשכך אינו זכאי הוא לפיצוי 259

10. הענקת פיצוי לעותרת בגין נזקים אלה שאירעו לאו דווקא ב"איזורי
 ספר" היתה מחטיאה, איפוא, את המטרה העומדת ביסוד החוק ... 260

11. מתן פיצוי לבעלי נכסים המצויים אמנם באזורי ספר על-פי רשימה
 שאומצה בחוק, בגין פעולת איבה שפגיעתה אינה פועל יוצא של היותם
 יישובי ספר כאמור, היתה מהווה הרחבה שאינה מסתברת של
 הזכאות 261

12. הגם אם קמה למשיבה עילה לטעון טענת "הליכים תלויים
 ועומדים", הרי שנוכח הפגיעה הקשה במבקשת, שאינה זוכה לקבל
 פיצוי במשך זמן רב בגין הנזקים שנגרמו לה חרף העובדה שדאגה לבטח
 את עצמה מפני נזקי רכוש-אין לקבלה 262

13. התופעה שפורצים וגנבים מנצלים מצב מלחמתי שבו תושבים
 נוטשים את בתיהם לשם ביזה, היא תופעה ידועה ואין ספק שהיא אחד
 מהסיכונים של מצב בו מתבצעות פעולות מלחמה 263

14. הרחבה של חוק הפיצויים, באופן שיכלול גם נזקים המתרחשים
 בעקיפין כתוצאה מחשש לפעולות מלחמה או פעולות איבה, אינו עולה
 בקנה אחד עם מגמה זו של המחוקק 264

15. על החלטתה של ועדת הערר ניתן להשיג לבית-המשפט המחוזי רק
 "בבעיה משפטית", כאמור בתקנה 12א לתקנות הפיצויים 266

16. ההסדר הנורמטיבי שביסוד חובת הפיצוי על-פי חוק הפיצויים הוא
 הקשר הסיבתי ההכרחי בין האירוע המלחמתי לבין הנזק העקיף
 שפיצויו נתבע 267

17. אין להפריד בין הבעלות על המגרש לבין הזכות לבנות עליו תוך ניצול זכויות הבניה - הרוכש בעלות במקרקעין רוכש גם את זכויות הבניה שעליהן שכן אלו נובעות מן הבעלות בקרקע עצמה268

18. הוראת השעה הותקנה בעוד תותחי המלחמה רועמים ותכליתה היתה לתת מענה פיצוי מהיר ופשוט לתושבי המדינה שסבלו מפגעי המלחמה269

19. חובת ההנמקה היא מרכיב יסודי וחיוני בעשיית משפט וצדק270

20. אין לדרוש כי כל אזרח שניזוק נזק עקיף ביישוב ספר בעתות מלחמה יציג בפני המנהל או בפני הוועדה ניתוח מקרו ומיקרו כלכלי מקיף וממצה על-מנת להראות כי נזקו נגרם דווקא כתוצאה מהמלחמה271

21. נקבע בפסק-הדין כי ההכרעה בשאלה שבמחלוקת דורשת לא רק את בחינת סיבת הנזק ברגע הפגיעה, כי אם בחינת כלל הנסיבות שאפשרו את הפגיעה, אין בכך כדי להתיר למשיב להרחיב את חזית המחלוקת לטענות שלא נטענו מבראשית ולועדת הערר לחרוג מהאמור בפסק-הדין מנגד273

22. הגשת תיקי תביעה פיקטיביים ועבירות מס - השמאי זוכה274

23. הנמקת ההחלטה וההתייחסות לראיות השונות שהובאו בפני המשיב והוועדה נדרשות במיוחד במקרה בו קיימת דרישה מיוחדת לבחינת ראיות נסיבתיות בשל הקושי הקיים ברובם של המקרים להוכחת המניע שביסוד הפעולה שגרמה את הנזק לרכוש276

24. הדיבור "בעיות ביטחוניות" הוא בעל מרקם רחב והוא מאפיין היבטים רבים מהחיים בארץ. אין בו כדי לספק הדרישה קונקרטית ל"פעולות איבה", שהיא תנאי לקבלת פיצוי277

25. העובדה שהניזוקים הינם תושבי ישראל ואפילו העובדה כי הינם משרתים או שירתו בעבר את כוחות הביטחון של מדינת ישראל, אינה מספקת כדי למלא היסודות הנדרשים בחוק הפיצויים279

26. חוק הניזוקים האזרחיים קובע כי, פעולת לחימה או אף פעולה שאינה לחימה, הכרוכה בסיכון לחיים או לגוף, שנעשתה לתכלית של מניעת טרור, מעשי איבה והתקוממות מקימה למדינה סייג לאחריות בניזוקין280

27. התובע נזק במסגרת סעיף 35 לחוק הפיצויים, נדרש לנטל השכנוע השגור בהליך האזרחי, הוא מאזן ההסתברויות282

28. סמכות ערכאת הערעור מצומצמת לדיון בטענות שהן בגדר בעיה משפטית. אין הדרך פתוחה לערער על קביעות עובדתיות של הוועדה, וכפי הקבוע בהוראת תקנה 12 א(א) לתקנות הפיצויים283

29. הדרישה לפעולה קונקרטית היא המכניסה כל מקרה למעגל הסיכון שבגדר תכלית החוק, מאחר שהיא יוצרת קשר ברור ומוגדר בין האירוע הספציפי, פעולת האיבה או פעולת המלחמה, לנזק.....284

30. החוק מאפשר מתן פיצוי מכספי הציבור, מה שמאפיין את ההיבט התקציבי, כאשר מקורו בקופה הציבורית, ולכן אינו יכול להתפרש במנותק מן האילוצים ומהגבלות התקציביים.....285

31. התחולה החוץ טריטוריאלית מוגבלת מעצם אופיו של ההסדר, כאשר המדינה, על דרך ההשוואה, היא המבטח. נתון זה מחייב מעמד של המדינה באותם שטחים. היינו, החזקה בשטח על-ידי המדינה או על-ידי רשות מטעמה.....287

32. הוועדה היא גוף של המדינה, וגם כטריבוטל שיפוטי מן הראוי שהיא תכבד הסכמים שהמדינה צד להם.....289

33. השאלה מה תוכנו ומשמעותו של נטל הוכחה המוטל על בעל דין מסויים היא אכן בעלת אופי משפטי, שכן היא עוסקת בסוגיה הנוגעת לדיני הראיות.....290

34. לא ייתכן שהוועדה, זמן הנמקתה, תימנע מהתייחסות להערות בית-המשפט המחוזי ותסתפק באמירה סתמית כי לא ראתה לנכון לשנות את מסקנותיה.....290

35. היעדרה של תעודת בטחון אינה מונעת הוכחת טענות הנפגע באמצעות ראיות אחרות, ברם, משנתקבלה התוצאה כי אפשרות ההצתה לא הוכחה במידה הנדרשת על-פי ההליך האזרחי, וכי קיימים הסברים נוספים בעלי משקל זהה לסיבת השריפה, הרי שהמסקנה היא שהמערער לא הוכיח את תביעתו.....291

36. הנמקה שאין בה התייחסות לראיות הספציפיות שהמערערות סבורות כי הן מוכיחות את טענתן אינה בגדר הנמקה הולמת.....292

37. תכלית חוק מס רכוש הנה לתקן את נזקם של מי שאין להם כל מקור אחר זולת קופת הציבור להיטיב את נזקם. זאת בקרות האירוע שהחוק מכיר בו כעילה לפיצוי.....294

38. ברי כי בקביעות עובדתיות, קיימת לועדת הערר, שהנה אכן בעלת מומחיות מיוחדת, עדיפות על פני ערכאת הערעור.....295

39. אין להתערב בגובה ההוצאות שנפסקו לטובת המערער בהחלטת הוועדה, ובקביעותיה באשר להתנהגות המערער ובא-כוחו בניהול הדיון בפניה.....297

40. בנסיבות בהן עומד כנגד מניע האיבה, הנטען על-ידי המערער, מניע אחר, שאינו מזכה בפיצוי בהתאם לחוק מס רכוש וקרן פיצויים, והמערער אינו מספק הסבר ממצה מדוע יש להעדיף את מניע האיבה - הרי שדין תביעתו להידחות.....298

41. משהחליטה הערכאה הדיונית לסמוך את ידיה על מומחיותו של עד, ולהתייחס לחוות-דעתו כאל ראייה בעלת משקל, הרי שבהיעדרו של שיקול אחר, רציני ביותר, לא יבדוק בית-המשפט לערעורים מחדש את מומחיותו של העד.....	299
42. קיום יחסי שנאה, באופן כללי, אין די בו כדי להכניס את הגניבה לגדר הביטוי "עקב פעולות איבה נגד ישראל", כפי שנתפרש. יש להצביע על פעולות איבה ספציפיות שבזיקה אליהן נגרם הנזק.....	301
43. הואיל ומסקנת הוועדה היא מסקנה עובדתית, אין מקום לערעור עליה לפני בית-משפט של ערעור.....	302
44. הרי שלא היעדר ראיות ישירות בידי המערערים, כפי קביעתה של הוועדה, למיהותו של הגורם שהיה קשור בהצתה, היא שעמדה בעוכריהם. שהרי, גילוי של גורם זה, היה בוודאי מוביל להבנת המניע שהוביל לבצע את מעשה הפשע, ולחילופין, אי-גילוי, משמע, אי-הוכחת המניע.....	303
45. על הוועדה לבחון את תיק החקירה מנקודת המבט של ההליך האזרחי ולראות, האם מבחינת דיות ומשקל הראיות הכלולות בתיק החקירה הצליחה המערערת לעמוד בנטל ההוכחה המוטל עליה.....	304
46. יש בראיות הנסיבתיות דכאן כדי להביא, בדרגת ההסתברות הנדרשת לצורך הוכחה במשפט אזרחי, למסקנה כי התאונה הינה "פגיעת איבה", כהגדרתה בסעיף 1 לחוק התגמולים.....	305
47. ה"נושא בהוצאות שיקום הנזק" בהגדרת "ניזוק" בתקנה 1 לתקנות הפיצויים, הוא רק מי שהוא חייב בשיקום הנזק, או שהוא שילם את הנזק ללא כל תנאי וללא כל אפשרות תביעה להחזרת הסכום ששילם.....	307
48. מס רכוש נועד להוות מכשיר לפיצוי מהיר ויעיל של נזקי מלחמה, לרבות פעולות איבה, ולכן הוא מתיחס רק לנזקים כאלה הניתנים להוכחה קלה ופשוטה.....	308
49. נטל ההוכחה לביסוס הזכות לפיצוי מכוח חוק הפיצויים מוטל על מבקש הפיצוי.....	309
50. בחינתן של "הנחיות מינהליות" צריכה להיעשות כבחינתן של החלטות שבשיקול-דעת של הרשות המינהלית.....	310
51. נטל ההוכחה העיקרי כי מדובר ב"נזק מלחמה" שארע לרכב, כמשמעותו של מושג זה בחוק הפיצויים, מוטל על שכם מבקש הפיצוי, הוא המערער.....	312
52. פירוש הפסקה "שיקום הנזק" שבהגדרת ה"נזק הממשי" חייב להעשות בזיקה להגדרת התיבה "נזק" וזה האחרון כולל פיצויים הן עבור "נזק מלחמה" והן עבור "נזק עקיף".....	312

53. ביחסים שבין אזרח לבין רשויות המס ובכלל זה, החלטות בכל שאלה הכרוכה בקביעת החבות והיקפה חייבת להתברר בדרך המיוחדת שיועדה לה על-ידי המחוקק, וכפי האמור בסעיף 27 לחוק הפיצויים 313

54. יש לנקוט בפרוצידורה הנקוטה בחוק הספציפי ובמקרה הנדון, חוק הפיצויים. באם לא ננקטת פרוצידורה שכזאת, דין התובענה להידחות על-הסף 314

55. על ועדת הערר לאפשר לבית-המשפט היושב בערעור לבחון האם שקלה את כל הקריטריונים אשר היו בפניה במסגרת החלטתה, ואם עשתה זאת מבלי שנפל פגם בשיקוליה 315

56. הדיבור "מעין בעל", שהוא למעשה בגדר בעלות קונסטרוקטיבית, נבחן אך ורק לפי הוראות סעיף 1(1)(ב) לחוק הפיצויים 317

57. סעיף 12 לחוק הפיצויים הודן בשווייה של קרקע פנויה קובע כי שוויה של קרקע יהיה שווי השוק שלה. הסעיף אינו מגדיר מהו שווי שוק, אך ניתן ללמוד זאת מסעיף 11 לחוק הפיצויים המגדיר שוויה של קרקע שעליה בניין, וקובע כי שווי הקרקע שניתן לקבל בעד הנכס כולו ממוכר ברצון לקונה ברצון 318

58. בשמיעת הערר לא תיזקק הועדה לכל נימוק שלא הוזכר בכתב הערר או בתשובה, אלא אם היא משוכנעת שהדבר דרוש למען הצדק 319

59. חובת הגשת הראיות, בפני ועדת הערר מוטלת על כל אחד מהצדדים. שכן, אין הוראה כללית בחוק, או בהלכה הפסוקה, שחובת הראיה על הנישום. אדרבא, בשיטה האדוורסרית הנהוגה, המבחן הוא, המוציא מחברו, עליו הראיה 321

חלק ג': תביעות אש נגד חברות ביטוח - חוק חוזה הביטוח,

התשמ"א-1981.....323

323..... **פרק א': מבוא**

325..... **פרק ב': מהותו של חוזה - סעיף 1 לחוק**

1. סעיף 1 לחוק 325

2. דמי הביטוח תנאי מרכזי ביצירת החוזה 325

3. חוזה הביטוח - חוזה אישי 325

4. חוק חוזה הביטוח - דיני החוזים הכלליים 325

5. מועד חתימת ההצעה - מועד תחילת הביטוח 326

6. צורתו של חוזה הביטוח 326

7. דרישת המסויימות 326

8. נטל ההוכחה 326

9. היקפו של נטל ההוכחה 327

10. מידת ההוכחה הנדרשת 328

פרק ג': פוליסה - סעיף 2 לחוק.....329

329.....	1. כללי
330.....	2. חובת תום-הלב
330.....	3. המצאת הפוליסה ונטל ההוכחה
331.....	4. מהן תוצאות אי-מסירת הפוליסה לידי המבוטח?
331.....	5. דליקה עקב קצר חשמלי - זכאותו של מבוטח לתגמולי ביטוח מהמבטחת במקרה של נזק
332.....	6. תביעות רכוש בגין שריפה
345.....	פרק ד': חובה להבליט הגבלות - סעיף 3 לחוק
345.....	1. כללי
345.....	2. חובת הבלטת הגבלות וסייגים - איסור על ניסוח מעורפל
346.....	3. חובת המבוטח לקרוא את הפוליסה
346.....	4. על תניות החריגה לבלוט ולהבהב בעיני המבוטח
346.....	5. עקרון "ההבלטה" - המבחן לעמידה בתנאי הוא מבחן התוצאה
347.....	6. נטל ההוכחה מוטל על המבטח
347.....	7. פרשנות הפוליסה לטובת המבוטח
347.....	8. הוראת סעיף 3 באה להוסיף ולא להתנות על דיני החוזים
349.....	פרק ה': מצורפות לפוליסה - סעיף 4 לחוק
349.....	1. כללי
349.....	2. פרשנות סעיף 4 לחוק חוזה הביטוח
351.....	פרק ו': מתן העתקים - סעיף 5 לחוק
353.....	פרק ז': חובת הגילוי - סעיף 6 לחוק
353.....	1. כללי
354.....	2. מטרת הגילוי הטרומ-חוזי
355.....	3. פניה של חובת הגילוי ונטל ההוכחה
355.....	4. החובה המוטלת על המבוטח - היקפה
356.....	5. הפרת חובת הגילוי מצד המשיב בדבר עברו הביטוחי - שריפה
357.....	6. גם מקום שבו לא הופעלו אמצעי מיגון, יחולו סעיפי חוק חוזה ביטוח המאפשרים תשלום תגמולי ביטוח מופחתים - הערעור נדחה
359.....	פרק ח': תוצאות של אי-גילוי - סעיף 7 לחוק
361.....	פרק ט': שלילת תרופות - סעיף 8 לחוק
361.....	1. כללי
361.....	2. אי-הגילוי לא היסב נזק למבטח
362.....	3. היעדר קיומו של קשר סיבתי בין הפרטים שלא נמסרו למקרה הביטוח
362.....	4. התנהגות רשלנית של המבטח בבירור המידע החסר - בדיקת הצהרת המבוטח לפני קרות מקרה הביטוח
363.....	5. ניסוח בלתי-ברור או משתמע לשתי פנים של השאלון למבוטח
363.....	6. מהות ומטרה - סעיף 2(8) לחוק חוזה הביטוח

פרק י': תקופת הביטוח - סעיף 9 לחוק	365
1. כללי	365
2. הוראת סעיף 9(ב) התנאה - על דיני החוזים הרגילים	365
3. סעיף 9(ב) - דרך ראייתית להסקת הסכמת המבוטח	366
4. הארכת תקופת הביטוח - סעיף 9(ג) לחוק חוזה הביטוח	366
5. אין הכרח לקבל את הסכמת המבוטח בכתב להארכת תקופת הביטוח	366
6. הודעה בעל-פה או בהתנהגות על אי-הסכמה להאריך את תקופת הביטוח	366
7. חידוש הפוליסה והוספת שינויים	367
8. הוראת ההשבה - סעיף 9(ד) לחוק	368
9. הנזקים לא התגלו בתוך תקופת הפוליסה, כפי שנדרש לפי חוזה הביטוח - נזק שהוחרג מהפוליסה - הערעורים נדחו	369
10. משחודשה פוליסת הביטוח לתקופה נוספת מבלי שניתנה הודעה מפורשת שהרחבה אינה חלה, חודשה בכך למעשה גם ההרחבה - הערעורים נדחו	369
11. אבחנה בין עריכת חוזה הביטוח לבין גילוי מקרה הביטוח	369
12. חברת ביטוח חידשה באופן "אוטומטי" פוליסות ביטוח רכב שהוגדרו מראש כתקופות לתקופה של שנה, מבלי שקיבלה מהמבוטחים הסכמה מפורשת לכך. האם חברת הביטוח פעלה כדין? מהו המשקל שיש לייחס בהקשר זה להתכתבות שהתנהלה בין חברות הביטוח לבין הרגולטור בכל הנוגע לפרקטיקה של חידוש פוליסות שעליה לכאורה הסתמכה חברת הביטוח בהתנהלותה האמורה	370
פרק י"א: ביטול החוזה - סעיף 10 לחוק	375
1. הדין	375
2. אחרי תיקון התשע"ב	375
פרק י"ב: מיהו מוטב - סעיף 11 לחוק	377
1. כללי	377
2. זכותו של המבוטח לקבוע את המוטב או להחליפו - סעיף 11(ג) לחוק	377
3. זכותו של הצד השלישי - המוטב	378
4. הודעה על שינוי המוטב רק לפני קרות מקרה הביטוח	378
5. פוליסה למקרה מוות והתאבדות	378
6. אם לא נקבע בפוליסה מוטב, המבוטח הוא המוטב	379
7. הסכמת המבוטח מכללא, כי המשיבה עמדה בתנאי המיגון - מערכת אזעקה - הערעור נדחה	379
פרק י"ג: מעמד המוטב - סעיף 12 לחוק	381
1. כללי	381
2. הבנק כמוטב - פניה ישירה למבוטח	381

382.....	3. קיזוז דמי הביטוח המגיעים למבטח
382.....	4. עדיפותו של מוטב על-פי פוליסת ביטוח חיים, ביחס לעיקולים שהטילו נושי המבוטח על הפוליסה בחייו - הערעור נדחה
385.....	פרק י"ד: זכויות המבוטח והמוטב - סעיף 13 לחוק
385.....	1. כללי
386.....	2. היחס בין סעיף 147 לחוק הירושה לבין סעיף 13 לחוק חוזה הביטוח
389.....	פרק ט"ו: המועד לתשלום - סעיף 14 לחוק
389.....	1. כללי
389.....	2. מועד תשלום דמי הביטוח ושכלול הסכם הביטוח - סעיף 14(א) לחוק
390.....	3. פרעון בתשלומים של דמי הביטוח - דחיית התשלום
391.....	4. משלא שולמה הפרמיה ולא הוטבעה חותמת הבנק על תעודת הביטוח שהונפקה, הרי שחוזה הביטוח לא נכרת והפוליסה אינה תקפה - הערעור התקבל
393.....	פרק ט"ז: פיגור בתשלום - סעיף 15 לחוק
393.....	1. כללי
393.....	2. תכלית ההוראה ותנאיו - סעיף 15(א) לחוק
396.....	3. דרישה בכתב לסילוק חוב דמי הביטוח
396.....	4. הסרת הכיסוי הביטוחי רק לאחר עמידה דווקנית בתנאי החוק
397.....	5. משלוח ההתראה
397.....	6. סעיף 15 לחוק הינו בבחינת דין מיוחד לדין החוזים הכללי
398.....	7. ביטול פוליסה בהתקיים שלושה תנאים קומולטיביים
398.....	8. נטל ההוכחה למשלוח וקבלת ההתראה על כתפי המבטחת
398.....	9. הדרך לבטל פוליסה במקרה של אי-תשלום דמי הביטוח במועד
399.....	10. זכאותו של מבוטח לתגמולי ביטוח מהמבטחת במקרה שהפוליסה בוטלה עקב אי-תשלום הפרמיה
401.....	פרק י"ז: סיכון שנתבטל - סעיף 16 לחוק
401.....	1. כללי
402.....	2. תכלית - סעיף 16(ב) לחוק
402.....	3. בעייתיות של חיתום רטרואקטיבי
403.....	4. נטל ההוכחה למועד קרות האירוע הביטוחי
406.....	5. גביית תשלום פרמיה חודשי גם בחודשים שבהם, הלכה למעשה, תנאי הפוליסה אינם מעניקים כיסוי ביטוחי
407.....	6. היקף חובת הזהירות החלה על סוכן ביטוח - הערעור התקבל

7. הטענה כי מדובר במקרה ביטוח אשר מהווה סיכון שנתבטל בהתאם להוראות סעיף 16 לחוק חוזה הביטוח נדרשת לבירור עובדתי ויש לתת רשות להתגונן 408

פרק י"ח: חובת הודעה על החמרת הסיכון - סעיף 17 לחוק 411

1. כללי 411

2. אי-תחולת סעיף 17 על חוזי ביטוח שבהם הסיכון כולל אפשרות של החמרה 412

3. "שינוי מהותי" מהו? - סעיף 17(א) לחוק 412

4. חובת הגילוי של המבוטח לאחר כריתת החוזה 413

5. חובת הגילוי של המבוטח בתקופת הביניים 414

פרק י"ט: תוצאות של החמרת הסיכון - סעיף 18 לחוק 417

1. כללי 417

2. נטל השכנוע להוכחת תנאי סעיף 18 לחוק - על המבטח 417

3. "שינוי מהותי" והחוזה לא בוטל ונזק שריפה - סעיף 18(ג) לחוק 418

4. מקרים שבהם לא הופעל אמצעי להקלת הסיכון בידי מבוטח יידונו על-פי סעיף 18 לחוק חוזה הביטוח, שבמרכזו עומד הסדר התשלום היחסי - הערעור התקבל בחלקו 420

5. פטור מחבות כלשהי והפחתת חבות בהתאם להחמרת הסיכון המבוטח 421

6. מחדל של ביצוע בדיקה פנימית שיכול להשפיע על קרות מקרה הביטוח 421

7. סעיף 21 לחוק חוזה הביטוח חל גם מקום שבו לא הופעל אמצעי מיגון, ולא רק כאשר האמצעי לא הותקן 422

8. השלכתם של שינויים בסיכון המבטח על זכויותיהם וחובותיהם של הצדדים לפוליסה 422

9. האם אי-העמידה במגבלת הגיל שוללת את קיומו של הכיסוי הביטוחי? או שמא אי-העמידה במגבלת הגיל אינה אלא "החמרת הסיכון" כמשמעה בסעיף 18 לחוק חוזה הביטוח, המזכה את המבוטח בתגמולי ביטוח מופחתים? 422

10. האם במקרה בו פוליסת ביטוח לרכב (מקיף או צד ג') כוללת מגבלת גיל לנהג, ובעל הרכב מאפשר לאדם שאיננו עומד במגבלת הגיל לנהוג ברכב, ובמהלך הנהיגה נגרם נזק לרכב, או לרכב אחר - נשלל הכיסוי הביטוחי, או שמא מדובר בהחמרת סיכון, כמשמעה בסעיפים 17 ו- 18 לחוק חוזה הביטוח המזכים בתגמולי ביטוח מופחתים? 492

פרק כ': שלילת תרופות - סעיף 19 לחוק 495

1. כללי 495

2. שימוש בעקרון תום-הלב 495

3. הפרת תנאי מיגון 496

499	פרק כ"א: הפחתת הסיכון - סעיף 20 לחוק
501	פרק כ"ב: אמצעים להקלת הסיכון - סעיף 21 לחוק
501	1. כללי
501	2. אין להתנות על סעיף 21 לחוק
501	3. מיגון - גישת בתי-המשפט - אי-התקנת מיגון וכיסוי ביטוחי
506	4. אמצעי כיבוי אש - תנאי בפוליסה
532	5. תנאי מוקדם לתחולת הפוליסה או תנאי להקלת סיכון
535	פרק כ"ג: הודעה על קרות מקרה הביטוח - סעיף 22 לחוק
535	1. כללי
536	2. אין דרישה צורנית להודעת המבוטח על קרות האירוע
536	3. על ההודעה להתבצע מיידית עם קרות האירוע
537	4. די בהודעה כללית ואין צורך בפירוט של הנזק או שיעורו
537	5. פרשות הביטוי "מיד" על-פי הנסיבות
537	6. השתהות בת חצי שנה במתן ההודעה על האירוע
537	7. חובת פניה טרם הגשת תביעה
539	פרק כ"ד: בירור חבותו של המבטח - סעיף 23 לחוק
539	1. כללי
541	2. מסגרת הזמן לשיפוי המבוטח
541	3. השיקולים בעטיים אין להיחפז בהגשת תביעה לבית-המשפט
541	4. חובת המבטח לפעול בשקידה נאותה ובאופן מיידי לבירור התביעה
542	5. דחיית התביעה מחייבת מתן נימוקים לדחיה
542	6. חובתו של המבוטח להמציא את המסמכים לבירור תביעתו - סעיף 23(ב) לחוק
544	7. מידע שהיה בידיעת המבטח
544	8. היקף האחריות הביטוחית - חוות-דעת מומחה - הבקשות התקבלו
547	פרק כ"ה: הכשלה של בירור החבות - סעיף 24 לחוק
547	1. כללי
547	2. נטל ההוכחה רובץ על המבטח - סעיף 24(א) לחוק
548	3. הסייגים המפחיתים את החבות
553	פרק כ"ו: מרמה בתביעת תגמולים - סעיף 25 לחוק
553	1. כללי
553	2. היעדר קשר סיבתי בין המרמה לתשלום דמי הביטוח
553	3. יסודות הדיבור "מרמה" שבסעיף 25 לחוק
554	4. נטל ההוכחה של יסודות סעיף 25 רובץ על המבטח
554	5. טענת מרמה לפי סעיף 25 - אי-הכללת נימוק זה במכתב הדחיה של התביעה - חריג

6. מקום בו הוכיחה המבטחת כי המבוטח מסר עובדות בלתי-נכונות או כוזבות וכי הוא עשה כן ביודעין, ואין ידועות העבודות הנכונות לאישורן, הרי שיש לראות במבטחת כמי שהוכיחה לכאורה את קיומה של כוונת המרמה.....	555
7. צו חוזה הביטוח (קביעת סוגי עסקאות עליהן לא יחול החוק), התשמ"ו-1986 וטענת מרמה.....	556
8. הוכחת טענת מרמה.....	567
פרק כ"ז: מקרה שנגרם בכוונה - סעיף 26 לחוק	569
1. כללי.....	569
2. נטל ההוכחה רובץ על המבטחת בטענה על-פי סעיף 26 לחוק.....	570
3. סעיף 26 פוטר את המבטח רק במקרה של גרימה במתכוון ולא עקב התרשלות של המבוטח.....	572
4. בנסיבות האירוע נשוא התביעה חלה גם החלופה השניה שבסעיף 38 לפקודת הנזיקין, הדנה בדבר הנמלט מנכס ועלול לגרום נזק בהימלטו.....	573
5. זכאותו של מבוטח לתגמולי ביטוח מהמבטחת במקרה של נזק רכוש כתוצאה משריפה.....	574
6. שריפה - המועדים האפשריים לתשלום תגמולי הביטוח.....	575
7. נטל ההוכחה.....	576
8. דחיית טענת חברת הביטוח בדבר הצתה מכוונת.....	578
פרק כ"ח: המועד לתשלום תגמולי הביטוח - סעיף 27 לחוק	579
1. כללי.....	579
2. תשלום הפרשי הצמדה.....	580
3. שריפה - זכאותו של מבוטח לתגמולי תשלומי ביטוח במקרה של איחור בתשלום של המבטחת.....	581
פרק כ"ט: הצמדה וריבית וריבית מיוחדת - סעיפים 28 ו- 28א לחוק	583
1. הצמדה וריבית - סעיף 28 לחוק.....	583
2. "יום מסירת התביעה" לעניין חישוב הריבית - פרשנות.....	585
3. השבת דמי ביטוח - סעיף 28(ג) לחוק.....	592
4. ריבית מיוחדת - סעיף 28א לחוק.....	593
5. חובתה של חברת הביטוח לדאוג להודיע למבוטח, לוודא מודעותו ולוודא הסכמתו בטרם החוזה השתכלל - סעיף 28א לחוק.....	598
6. זכאותו של מבוטח לתגמולי ביטוח מהמבטחת אף על נזקים שאינם מכוסים בפוליסה לביטוח מקיף - סעיף 28א לחוק.....	599
7. זכאותו של מבוטח לתשלום ריבית עונשית בתביעה לתגמולי ביטוח על-פי פוליסה לביטוח חיים - סעיף 28א לחוק.....	599
8. זכאותו של מבוטח לתגמולי ביטוח מהמבטחת במקרה של נזק לדירה כתוצאה מנזקי מים וצנרת - סעיף 28א לחוק.....	599

9.	החלטה של ריבית מיוחדת במקרה הנדון	600
10.	אי-חיוב הנתבעת בריבית מיוחדת	601
11.	זכאותו של מבוטח לתשלומי ריבית מיוחדת מהמבטחת בתביעה לתגמולי ביטוח	602
12.	נזק שאינו מכוסה בפוליסה - סנקציה בגין תשלום תגמולי ביטוח באיחור - התביעה נדחתה	602
13.	בהוספת סעיף 28א לחוק הביטוח הביע המחוקק רצונו להרתיע את חברות הביטוח מלהשהות את ביצוע חיוביהן שאינם שנויים במחלוקת	604
14.	הנתבעת בחרה "לשבת על הגדר" ולא נקטה עמדה ברורה בנוגע לחבותה הביטוחית כלפי התובע ולא לקחה חלק פעיל בייצוגו בהליך הבוררות - פוליסת אחריות מקצועית של אדריכל	605
15.	עסק או אדם הכורת פוליסת ביטוח מניח שבמקרה של התרחשות מקרה ביטוח ישולמו תגמולי הביטוח בתוך זמן סביר	606
16.	הוכחת טענת הנתבעת באשר לאי-סבירות היקף הנזק	607
17.	מה הדין כאשר מקרה הביטוח אירע לפני שנתבטלה הפוליסה	608
18.	במקרה הנדון - אין מדובר ב"עניין מהותי"	608
19.	סעיף 28א לחוק חוזה הביטוח מקנה לבית-המשפט את היכולת להטיל ריבית בעלת אופי עונשי במקרה בו הוא משתכנע כי המבטח עיכב את תשלום תמלוגי הביטוח "שלא היו שנויים במחלוקת בתום-לב" במועד שנקבע בסעיף 27 לחוק. יש להדגיש, כי ההלכה הנוהגת קובעת כי לא בנקל ישתמש בבית-המשפט בכלי זה	609
	פרק ל': סעד מיוחד - סעיף 29 לחוק	611
1.	כללי	611
2.	דוקטרינת הציפיות הסבירות של המבוטח	611
3.	אי-הענקת הסעד על-פי סעיף 29 לחוק	613
4.	הפרה שאין בצידה נזק או השפעה על הסיכון המבוטח	613
5.	הטעמים בשלהם בית-המשפט לא יפעיל את שיקול-דעתו על-פי סעיף 29 לחוק	614
	פרק ל"א: הישנות מקרה הביטוח - סעיף 30 לחוק	617
	פרק ל"ב: התיישנות וסייג להתיישנות - סעיפים 31 ו-70 לחוק	619
1.	התיישנות - סעיף 31 לחוק	619
2.	פרשנות לשונית	620
3.	יסודות ההתיישנות הדיונית	621
4.	התיישנות תביעת ביטוח	624
5.	"תביעה לתגמולי ביטוח" - פרשנות של סעיף 31 לחוק	628
6.	"פרשנות המילים "לאחר שקרה מקרה הביטוח"	629
7.	פירוש המונח "תביעה לתגמולי ביטוח"	629

8.	מועד העלאת טענת ההתיישנות.....	630
9.	אי-המצאת מסמך רלוונטי מביאה למסקנה כי אילו היה מומצא המסמך, זה היה פועל לרעת הצד שנמנע מהגשתו.....	634
10.	המועד הקובע לתחילת מירוץ תקופת ההתיישנות בתביעת תגמולי ביטוח הוא מועד קרות התאונה.....	635
11.	האם זכאי מבוטח בתביעת שיבוב לתשלומי נזקי רכוש כאשר חלה על תביעתו התיישנות.....	637
12.	זכאותו של מבוטח לתגמולי ביטוח מהמבטחת במקרה של הגשת התביעה לאחר תום תקופת ההתיישנות.....	638
13.	זכאותו של מבוטח לתגמולי ביטוח מהמבטחת במקרה של נזק במיזם בניה עקב תכנון לקוי.....	638
14.	תביעת המנוח התיישנה בעת שהוגשה - הערעור התקבל.....	639
15.	סייג להתיישנות - סעיף 70 לחוק.....	641
15.1.	כללי.....	641
15.2.	יישומו של החריג של סעיף 70 לחוק.....	641
15.3.	עיקרון הפרשנות התכליתית מורה, כי יש לפרש הגבלות על כיסוי ביטוחי בפוליסת ביטוח באורח מצמצם - ככלל, יש להעדיף פרשנות שתקיים את הכיסוי הביטוחי על פני זו השוללת אותו - הערעורים התקבלו.....	647
	פרק ל"ג: סוכן הביטוח: הגדרה; שליחות לעניין החוזה; דמי הביטוח ומתן הודעות; תחולת חוק השליחות - סעיפים 32 עד 36 לחוק.....	651
1.	כללי.....	651
2.	"סוכן ביטוח" - הגדרה (סעיף 32 לחוק).....	652
3.	שליחות לעניין החוזה (סעיף 33 לחוק).....	654
3.1.	כללי.....	654
3.2.	חובת הגילוי (סעיף 33(ב) לחוק).....	659
3.3.	המבקש הסכים, כי הסוכן יהא שלוחו לעניין כריתת חוזה הביטוח, המשא-ומתן לכריתתו ותנאיו - הבקשה נדחתה.....	662
3.4.	אופן פרשנות חוזה ביטוח, אחריות מוצר, על רקע גרימת נזק למוצר עצמו - הערעור התקבל בחלקו.....	663
4.	שליחות לעניין דמי הביטוח (סעיף 34 לחוק).....	665
4.1.	כללי.....	665
4.2.	הודעת הסוכן לפיה שולמה הפרמיה במלואה מחייבת את המבטחת.....	666
4.3.	כשל של המבוטח.....	666
4.4.	שליחות הסוכן משתרעת גם על דרך התשלום.....	667
4.5.	מחילה על חוב המבוטח אינו מחייב את המבטחת.....	667
4.6.	הצעת הביטוח ותשלום הפרמיה לסוכן מחייבת את החברה המבטחת.....	668

668.....	5. שליחות לעניין מתן הודעות (סעיף 35 לחוק)
671.....	6. תחולת חוק השליחות (סעיף 36 לחוק)
673.....	7. פוליסת הביטוח בוטלה, בשל התרשלות סוכן הביטוח במילוי הצעת הביטוח - הערעורים נדחו
674.....	8. אין מקום להחיל את הוראות סעיף 33 לחוק חוזה הביטוח, מאחר ודבר ההצעה לביטוח הובאה לידיעה רק לאחר מועד התאונה
675.....	9. זכותה של מבטחת להיפרע ממבוטח במקרה של הסכם פירעון הלוואה שנערך באמצעות סוכן הביטוח
677.....	פרק ל"ד: מתן הודעות - סעיף 37 לחוק
677.....	1. כללי
677.....	2. באם קיימת דרישה מיוחדת בהסכם יש ללכת לפי הוראות ההסכם
677.....	3. לעניין ההודעות, סוכן הוא שלוחה של המבטחת
679.....	פרק ל"ה: ייחוד תרופות - סעיף 38 לחוק
679.....	1. כללי
680.....	2. הפרת חובת ההודעה
680.....	3. ביטול הסכם בגין פיגור בתשלום דמי ביטוח
680.....	4. הפרת חובת תום-הלב
681.....	5. תחולת סעיף 9 לחוק השליחות
681.....	6. פניה לחוק החוזים (חלק כללי)
683.....	פרק ל"ו: סייגים להתניה - סעיף 39 לחוק
687.....	פרק ל"ז: תחולה - סעיף 40 לחוק
689.....	פרק ל"ח: מהות הביטוח - ביטוח נכסים - סעיף 55 לחוק
689.....	1. כללי
690.....	2. תשלום לצד שלישי
690.....	3. שיטת הכינון
690.....	4. האינטרס הביטוחי
692.....	5. היעדר בעלות על רכב אינו נימוק לדחיית תביעה
695.....	פרק ל"ט: היקף החבות - סעיף 56 לחוק
695.....	1. כללי
696.....	2. סכום הביטוח
696.....	3. ההבחנה בין סוגי הפוליסות
697.....	4. אובדן מוחלט וירידת ערך
699.....	5. תוספות לרכב האם נכללות בגדר "כלי רכב מבוטח"
699.....	6. אין חובה על המבוטח להיטיב את הנזק על חשבונו
700.....	7. מחיר הרכישה איננו רלוונטי לעניין פיצוי המבוטח במקרה גניבה
701.....	פרק מ': הרחבת החבות - ביטוח נכס - סעיף 57 לחוק
703.....	פרק מ"א: ביטוח יתר - סעיף 58 לחוק

705	פרק מ"ב: ביטוח כפל - סעיף 59 לחוק
705.....	1. כללי
708.....	2. סעיף 59(א) לחוק
708.....	3. סעיף 59(ב) לחוק
708.....	4. סעיף 59(ג) לחוק
709.....	5. סעיף 59(ד) לחוק
710.....	6. סעיף 59 לחוק למול סעיף 62 לחוק
710.....	7. כאשר נכס אחד מבוטח אצל יותר ממבטח אחד, בגין אותו סיכון, כל המבטחים נושאים בחבות משותפת לתשלום תגמולי הביטוח, מעין ריבוי חייבים - הערעור נדחה
712.....	8. "ביטוח כפל"
713.....	9. זכות התחלוף של המבטח כלפי הצד השלישי - הערעור נדחה
714.....	10. התקיימות תנאים לכפל ביטוח
715	פרק מ"ג: ביטוח חסר - סעיף 60 לחוק
717.....	1. כללי
717.....	2. קביעת שעת כריתת הביטוח לבחינת שווי הנכס אינה בבחינת תנאי מקפח
718.....	3. הערכה סתמית של שמאי
718.....	4. אובדן מוחלט - אי-תחולת סעיף 60 לחוק
718.....	5. העמדת שווי האמיתי של הנכס מול שוויה של הפוליסה
719.....	6. תגמולי ביטוח דירה ותכולתה - פריצה
719.....	7. טענה בדבר העלמת עובדות מהותיות - "ביטוח חסר" { "עיקרון המיצוע" } - הערעור נדחה ברובו, הערעור שכנגד נדחה
721	פרק מ"ד: הקטנת הנזק - סעיף 61 לחוק
721.....	1. הדין
721.....	2. חובת הקטנת הנזק - עקרון היסוד
721.....	3. סעיף 61 חובת הקטנת הנזק והפחתת תגמולי הביטוח
722.....	4. חובת הקטנת הנזק מעת קרות האירוע ואילך
728.....	5. מניעות המבטחת להעלות טענה שענייניה הקטנת הנזק
731.....	6. חברת הביטוח הפרה את חוזה הביטוח, שכן היא השהתה את התשלומים עבור הנזקים בנכס, מה שהוביל לסגירתו - "מנגנון הכינון" - הערעור נדחה
731.....	7. זכאותו של מבוטח לתגמולי ביטוח מהמבטחת במקרה של טענת אשם תורם
732.....	8. חובתו של הניזוק להקטין את נזקו- בפרישתו מהעבודה לא פעל המערער להקטנת נזקו, ועל כל נזקיו כתוצאה מכך - אין המזיק חייב לפצותו
733	פרק מ"ה: תחלוף - סעיף 62 לחוק
737.....	1. כללי

2.	זכות ההשתתפות מול זכות התחלוף.....	739
3.	התנאים לתביעת חברת הביטוח מכוח הסעיף.....	740
4.	הסכם בין המבוטח והמזיק וזכות התחלוף.....	741
5.	למבוטח אפשרות לתבוע בעצמו ולהעביר את הכספים לחברת הביטוח.....	742
6.	סייגים ביסוד סעיף 62(ד) - האם רשימה סגורה.....	743
7.	שלושה תנאים מצטברים, מעמידים את זכות התחלוף המאפשרת למבוטח לבוא בנעלי מבוטחו - הערעור נדחה.....	746
8.	הפיצויים בהם חוייבו המערערים שולמו לחברת האוטובוסים ולא לחברת הביטוח - הערעור התקבל בחלקו.....	748
9.	מי ששילם פיצוי לנפגע על-סמך תעודת ביטוח שהוצאה לכלי שאינו "רכב מנועי", יוכל לנהל תביעת שיפוי בעילה חוזית של המבוטח - הערעור התקבל.....	749
10.	הגרסה המועדפת מבססת אחריות בלעדית בנזיקין של הנתבעים לקרות התאונה.....	750
11.	בהיעדר העברת זכות התביעה הנזיקית של המבוטח למבוטח, עשוי המבוטח לקבל הן את תגמולי הביטוח מהמבוטח, והן פיצויים בגין הנזק מהמזיק.....	752
12.	תביעת שיבוב - זכותה של המבטחת להיפרע מהנתבעים בשל נזקים, לכאורה, שנגרמו לה. על-פי סעיף 62 לחוק חוזה ביטוח, זכאי מבטח ששילם תגמולי ביטוח למבוטח, להיכנס בנעלי המבוטח ולתבוע שיפוי מהמזיק.....	754
13.	תביעת שיבוב עקב רשלנות מטעם הנתבעת - זכותה של המבטחת להיפרע מהנתבעים בשל נזקים, לכאורה, שנגרמו לה.....	755
14.	זכותה של המבטחת להיפרע מהנתבעת בשל נזקי רכוש שנגרמו לה עקב הצפת מים.....	756
15.	האם זכותה של המבטחת להיפרע מהנתבעים בשל נזקים, לכאורה, שנגרמו לה, אף במקרה שמבוטח התובעת חתם על כתב ויתור כלפי מבטח הנתבעת.....	756
16.	תביעת שיבוב - זכותה של המבטחת להיפרע מהנתבעים בשל נזקים, לכאורה, שנגרמו לה. על-פי סעיף 62 לחוק חוזה ביטוח, זכאי מבטח ששילם תגמולי ביטוח למבוטח, להיכנס בנעלי המבוטח ולתבוע שיפוי מהמזיק.....	757
17.	זכאותו של מבטח לתגמולי ביטוח מהמבטחת במקרה של נזק לרכב כתוצאה מתאונת דרכים.....	763
18.	זכאותו של מבטח לתגמולי ביטוח מהמבטחת במקרה של נזק לרכב כתוצאה מתאונת דרכים במקרה שבו נחתם הסכם בו נקבע שהתובעת מוותרת על זכות התביעה כנגד הנתבעת ו/או עובדיה.....	764

19. זכותה של המבטחת להיפרע מהנתבעים בשל נזקים, לכאורה, שנגרמו לה, אף במקרה שהמבוטחת חתמה על הסכם ויתור עם הנתבע.....	765
20. האם ישנה חבות של המבטחת במסגרת הפוליסה במקרה של התערבות גורם זר.....	765
21. זכאותו של מבוטח לתגמולי ביטוח מהמבטחת במקרה של הודעה לצד ג'.....	766
22. תביעת שיבוב - זכותה של המבטחת להיפרע מהנתבעים במקרה של מחיקת התביעה העיקרית.....	766
23. תביעת שיבוב - זכותה של המבטחת להיפרע מהנתבעים במקרה בו מתפשר המבוטח עם המזיק.....	767
24. זכאותו של מבוטח לתשלום פרמיות חסכון בפוליסה לאבדן כושר עבודה.....	767
25. תביעת שיבוב - זכאי מבטח ששילם תגמולי ביטוח למבוטח, להיכנס בנעלי המבוטח ולתבוע שיפוי מהמזיק.....	768
26. תביעות תחלוף (סוברוגציה) של חברות ביטוח כנגד רשויות וגופים, שלטענת חברות הביטוח, התרשלותם גרמה לנזקי ההצפות.....	768
27. קופת החולים ביקשה להיפרע ממזיק בגין השירותים הרפואיים שסיפקה לניזוק, בטרם נכנס לתוקף סעיף 22 לחוק ביטוח בריאות ממלכתי - הערעור נדחה.....	770
28. מבטח הנכנס בנעלי המבוטח מכוח תחלוף, אינו הופך לצד שלישי כלפי המוביל הימי לעניין התיישנות - הערעור התקבל.....	771
29. תביעת שיבוב בגין נזקי רכב - רכוש בתאונת דרכים - התביעה נדחתה.....	772
30. תביעת שיבוב - האם זכאי מבטח ששילם תגמולי ביטוח למבוטח, להיכנס בנעלי המבוטח ולתבוע שיפוי מהמזיק גם במקרה של תניית הפטר.....	773
31. תביעת שיבוב - זכאי מבטח ששילם תגמולי ביטוח למבוטח, להיכנס בנעלי המבוטח ולתבוע שיפוי מהמזיק.....	774
32. תביעת שיבוב - האם המבטחת מושתקת מלהעלות טענת היעדר כיסוי ביטוחי לאחר תשלום תגמולי הביטוח למבוטח.....	775
33. נזקי שריפה לדירה ותכולה.....	776
34. זכותה של מבטחת זרה לחזור אל המזיק בגין תגמולי ביטוח ששילמה בעקבות אירוע נזק שהתרחש בישראל.....	776
35. האם זכות התחלוף המעוגנת בסעיף 62 לחוק חוזה הביטוח חלה על מבטח ימי זר?.....	779
36. האם יש לפרש את סעיף 62(ד) לחוק חוזה הביטוח באופן השולל ממבטחו של הניזוק זכות לתביעת תחלוף (שיבוב) נגד מבטח המזיק, כאשר הניזוק והמזיק הם קרובי משפחה?.....	779

780.....	37. תביעת שיבוב עקב הצפת מים
783.....	פרק מ"ו: ביטוח חובות - סעיף 63 לחוק
785.....	פרק מ"ז: סייגים להתניה - סעיף 64 לחוק
787.....	פרק מ"ח: מהות הביטוח - ביטוח אחריות - סעיף 65 לחוק
787.....	1. כללי
787.....	2. חלוקת ההגדרות לשני סוגים
788.....	3. מירוך ההתיישנות
791.....	פרק מ"ט: היקף החבות של המבטח - סעיף 66 לחוק
795.....	פרק נ': תחולת הוראות - סעיף 67 לחוק
795.....	1. כללי
795.....	2. ביטוח כפל שהוא גם ביטוח אחריות
	3. חלוקת הנטל של השתתפות בתשלום כפל ביטוח על-ידי שני מבטחים של נזק בביטוח אחריות, כחלוקת הנטל בכפל ביטוח נכסים - הערעור נדחה
796.....	
799.....	פרק נ"א: מעמד הצד השלישי - בביטוח אחריות - סעיף 68 לחוק
799.....	1. כללי
800.....	2. התנגדות המבוטח לפשרה
801.....	3. אין צורך בצירוף המזיק
801.....	4. אי-הודעה על הפשרה
	5. תביעת שיבוב, על רקע היעדר כיסוי ביטוחי, בשל הונאה, מכוח סעיף 25 לחוק חוזה הביטוח - התביעה התקבלה בחלקה
803.....	
805.....	פרק נ"ב: פשיטת רגל או פירוק של המבוטח - סעיף 69 לחוק
805.....	1. כללי
806.....	2. דמי הביטוח ביחסים בין המבטחת והמבוטח
806.....	3. תביעה נגד חברת הביטוח ללא צירוף החברה שבפירוק
	4. חברת הביטוח אינה יכולה לטעון לקיזוז חובות המבוטח כנגד תגמולי הביטוח הזכאי להם צד שלישי
808.....	
811.....	פרק נ"ג: סייג להתניה ולפעולות - סעיף 71 לחוק
813.....	פרק נ"ד: סייגים לתחולה - סעיף 72 לחוק
819.....	פרק נ"ה: שמירת דינים - סעיף 73 לחוק
821.....	פרק נ"ו: תחילה והוראת מעבר - סעיף 75 לחוק